

mas-chalch

gazetta da la Val Müstair

Fun
dazjun
da
Vaz

Fun
dazjun
da
Vaz

Fun
dazjun
da
Vaz

#OLZBAU

RENAISSANCE: PIUT MARBA

UMFAHRUNG
das Lösungswort

Cuntgnü

EDITORIAL.....	3
IMPRESSUM	5
IL TEMA DAL MAIS	6
CUMÜN DA VAL MÜSTAIR	12
CONTROLLA D'ABITANTS.....	19
NOSSAS BASELGIAS	20
CLOSTRA SON JON	25
INSERATS E DIVERS.....	26
SOCIETÀ AGRICOLA VM	34
SCOULA	36
CENTER DA SANDÀ	38
SENIORS VAL MÜSTAIR.....	40
BIOSFERA VAL MÜSTAIR	42
TURISSEM	44
UNIUN DA MANSTERANZA	46
INGIAVINERA	47

Fotografia da titel: Arno Lamprecht
La chasa „Fundaziun Da Vaz“, 19.02.2022

Editorial

Charas lecturas
Chars lecturs

Cun passar tras la fracziun da Sta. Maria, saja quai cul auto o eir a pè, e'la sgüra fingià crodada sü als blers, quella chasa veglia i'l stret dal cumün, chi'd es in fabrica daspö divers ons. E blers as varan eir fingià dumondats, che capita in quista chasa? Mansterans dals differents geners vegnan e van, daspö ons. La fatschada da la chasa es amo adüna quella oriunda, però daspö bundant duos ons pendan grondas tablas vi da quella cun l'inscripziun: FUNdaziun Da Vaz. Ils possessurs da la chasa sun Jürg Davatz e sia duonna Ursula. Jürg Davatz deriva oriundamaing dal Partens. Il nom Davatz vain scrit

cun «tz», però la Fundaziun ha nom Da Vaz, dunque be cun «z». Quist es bain ün pa singular, però nüglia straordinari pro ün artist. E Jürg Davatz es ün artist chi disegna purtrets abstracts, pelplü cun tusch alb e nair. Seis nom d'artist es Da Vaz. Co chi para tschüffaiva Jürg Davatz a la scoula media be noschas notas cun disegnar. El nu vaiva grond dun da disegnar e nu d'eira talentà. El nu d'eira gnanca bun da disegnar üna maisa, maindir da pitturar ün purtret o ün retrat. El nu n'ha neir na visità üna academia d'art. «Per gronda furtüna.» disch el. «Là am vessna impli il cheu plain cun bler savair cha jau nu vess in-somma gnanca pudü dovrar e chi'm vess impedi da pudair esser creativ tenor

meis gust ed exprimer expressiuns persunalas», disch l'artist. Ils ultims examens da la matura nun ha'l conclus, adonta cha seis amis e sia famiglia vaivan rovà da far quai. Jürg Davatz s'ha accumulì il giavüsch da pudair far alch dal tuottafat oter, da scuvrir danöv il muond e d'ir in tschercha d'aventüras. Uschè ha'l cumanzà da pitturar, avant bundant 57 ons, sainza dun, sainza talent, ma cun man sgür.

La famiglia Davatz ha fin-già daspö blers ons üna stretta colliaziun culla Val Müstair. Ella ha cumprà i'ls ons 1970 e 1972 duos immobiglias veglias a Lüsai, illa fracziun da Lü. Quistas sun gnüdas renovadas e restauradas tillas laschond lur character oriund. Ils Davatzs pred-schan fich l'architectura da las chasas veglias in Val Müstair e provan da tillas mantegner o da tillas refar plü bain pussibel in lur stadi oriund e quai impustüt eir in lur intern.

Intant suna proprietaris da quatter immobiglias in Val Müstair. Üna da quellas es eir l'Aqua illa fracziun da Fuldera. Pro quella crouda sü impustüt sia decoraziun d'urant il temp d'Advent. Las culurs da las glüminas verd, cotschen, blau ed alb dan ferm in ögl e fan buondrius a quels chi containplan l'igluminaziun davent da cumün. Na, ingüna temma, a l'Aqua nu's rechatta il prüm bordel da la Val Müstair, per-cunter as vezza co vasta ed illimitada cha l'avaina artista da Jürg Davatz es. Quella tendscha dafatta fin pro la garniziun da sia chasa d'urant il temp d'Advent. Eir quia es el adüna darcheu in tschercha da novas aventüras, minchatant forsa eir ün pa provocativas. Però i's sto bain cunvgnir, cha hozindi, schi nu's es pront d'exegerar in seis far ed agir, nu's crouda sü i'l minchadi ed i nu's vegnut vaira dal public.

Però cha blera glied ha vis, cha a Sta. Maria vain fabrichà daspö ons illa veglia chasa cha Jürg Davatz ha cumprà l'on 2014 da duonna Barblina Maute-Gugolz barmöra, es ün fat. La dumonda es però, che nascha quia e che vain s-chaffi davo quistas müraglias veglias?

Eir il Mas-chalch es be buonder e perquai am n'haja inscuntrà cun Jürg Davatz, per scuvrir quellas dumondas e per gnir a savair daplü da sia persuna, da sia carriera sco artist, ed impustüt sur da la FUNdaziun Da Vaz.

A.L.

Impressum

Editura: Portader:	Redacziun Mas-chalch Cumün da Val Müstair
Schefredacter: Redactur/a local/a:	Arno Lamprecht / A.L. Not Manatschal / N.M. Patricia Gross / P.G.
Administraziun: Squitsch e spediziun: Layout:	Administraziun cumünala Aimara AG, Müstair Patricia Gross, Johanna Jörg
Pravendas:	rav. Bettina Schönmann / pader Matthias Rey
Adressas:	Cumün da Val Müstair redacziun Mas-chalch Forum 7537 Müstair tel. 081 851 62 00 mas-chalch@cdvm.ch
Fin da redacziun:	als 15 dal mais
Inserats:	Cumün da Val Müstair mas-chalch@cdvm.ch predschs tenor regulativ
Ediziun attestada:	üna jada al mais / 1020 exemplars
Abunamaint:	francs 60.- postaziuns piglia incunter il büro cumünal dal cumün da Val Müstair

Il tema dal mais

LA FUNDAZIUN DA VAZ

Chi es l'artist Jürg Da Vaz?

Tscherchar, savurar, sgrattar, dar man... l'instinct creativ da tscherchar, il buonder intercunfinari po gnir svaglià ed activà da mincha individuum, da mincha bes-cha o uman. Cun oters

pleds: Tscherchar culs ögls, scuvrir, analizar e focusar, es l'ir avant da l'artist Jürg Da Vaz pro sia lavur. I nun es il pled in seis cheu, ingüna imaginaziun intelletuala, ch'el metta sün palperi o davant üna camera. Uschè nu sa el in ouravant da dir, dimpersè pür a la fin dal process creativ, il titel da sia lavur cumponüda. Scha Jürg Da Vaz guarda inavo sün sia carriera, es il buonder chi til fascinescha adüna darcheu. L'impuls da la casualità til chatscha. D'üna vart es quai il lavurar abstract cun pitturar, da l'otra vart es il documentar fuormas da vita culla camera üna da sias grondas paschiuns. Seis möd da lavurar cuntegna, saja quai pro sias lavurs abstractas sco eir pro seis films documentars, adüna ün process momentan, viv ed unic. Seis agir nun es impegnativ, ne invers üna muostra da stübgjar ed agir, ne invers üna direcziun politica. Pro sia lavur artistica han lö duos process tipics, chi vegnan eir avant illa evoluziun. «Jau lasch penetrar

alch imprevis, sco per exaimpel ün cuolp d'ün meteorit illa terra, obain magma, chi rumpa sù la terra dadaint inoura, in structuradas complexas da mia scrittüra momentana. Da tschella vart metti culla camera il focus quasi casualmaing sün meis ambiaint concret. Uschea as fuorma alch nouv», disch Da Vaz.

Fuormaziun professionala

«Davo ot ons scolaziun al gimnasi umanistic a Basilea n'haja tscherchè mia clamada, chi stuvava esser tuottafat alch oter,» disch Jürg Da Vaz. «In scoula nu vaiva muossà grond interess pella pittura concreta, pütost però pella musica e pel sriver. Jau sun stat solist in ün cor d'uffants, n'ha scrit artichels per gazetatas e cumpilà poesias. Ün elemaint

Local d'exposiziun suot il tet

Ouvra da crappa natürala

remarchabel es stat per mai l'atletica ligera, ingio cha sun stat «maister scolar» da la cuorsa d'impedimaints. Meis magister da sport am clamaiva adüna darcheu: „attaquer, attaquer!“ chi voul maniar, verer inavant e na inavo! Id es statta mia amia Ursula, chi m'ha rendü attent sül muond da las culurs. In sia chombrina suot il tet vaivla pendü sù cartas postalas da Klee e Kandinsky, chi'm fascinaivan. In seguit n'haja cumprà risplis, risplis da culurs e culurs, archs d'aquarell e n'ha cumanzà da lavurar. Quai d'eira l'on 1965», conclüda el dand üna risadina, pensand a quels bels temps lösch passats.

In seguit ha Jürg Da Vaz fat lungs viadis, eir culla Viefier transibirica. El ha passantà parts da sia vita in divers pajais dal muond. Plü tard ha el surgni incumbenzas da scolaziun in universitats, in scoulas d'art, pro interpraisas da design in Russia, in China, i'l Giapun, i'l Kasachstan ed in Germania. Implü ha el gnü divers ons üna stretta collavuraziun cullas televisiuns publicas da Budapest, da Schanghai, da Tokyo, Moskau ed Alma Ata.

La FUNdaziun

La FUNdaziun, chi nun es amo dal tuot üna fundaziun cun statüts correspundents, però fixada ferm i'l cheu da Jürg Da Vaz, ha il böt central, da pudair preschantar l'ouvra artistica da Jürg Da Vaz al public. In connex cun l'occupaziun intensiva cun l'edifizi, cun l'ambiaint dal üert da spelma, cun l'istorgia geologica visuala da la cuntrada e cullas ouvas expostas, dëssan ils visitadurs gnir animats da's fermar e reflectar, per chattar intenziuns ed inspiraziuns per l'aigna lavur creativa, listess in che vocaziun, funcziun ed instituziun cha'ls visitadurs as rechattan pel mumaint. La tscherna, da fabrichar güsta a Sta. Maria our d'üna chasa e stalla veglia da paur üna museum, nu

Il büfè da stüva porta il millaisem 1837

d'èira adüna cler. I ha però dachefar cul lö da cultura certifichà davart dal ISOS (purtrets da cumün d'importanza naziunala degns da gnir protets). L'idea es da dar nouva vita a quist lö immez Sta. Maria e da far ün'attracziun culturala cul museum da la FUNdaziun Da Vaz chi'd es planisà. Scripturs renomnats sco Donna Leon, Tim Krohn ed eir l'indigen Peter Roth, sun fingià hoz activs a Sta. Maria. Seminars, scolaziuns e perfecziunamaints sül sector uman as dessan etablar e dvantar tradiziun illa chasa da la FUNdaziun Da Vaz a Sta. Maria.

l'edifizi a Sta. Maria gnarà publichada l'intera ouvra artistica da Jürg Da Vaz, chi as cumpiglia da disegns, purtrets, sculturas, films documentars, ed oter plü. Duos tscharvels da ragischs (Wurzelhirn) sun fingià hoz exposts illa chasa. Quels simboliseschan la colliaziun cun la natüra da l'artist.

Ün tscharvè da ragisch, our dal god da Lü

Da la vart sura dal museum as rechatta ün üert da grip-pa. Quist lö da quietezza e reflexiun, ha Jürg Da Vaz fuormà in seis agen möd e si'aig-na maniera da proceder.

Insembel cul manisunz da bagger, Josef Heinisch, ha el fuormà la cuntrada in möd artistic, chi muossa boudas da crappa, inuondaziuns e rimplidas, chi han fuormà sur tschientiners il cumün da Sta. Maria. Las localitats da la FUNdaziun Da Vaz spordscharan eir als artists da la Val Müstair sco eir da tuot la Svizra e da l'exteriur, la pussibilità da's preschantar. Lapro pon gnir resguardadas innovaziuns davart la scolaziun, però eir innovaziuns litteraras, musicalas, umanisticas, filosoficas e tecnicas, sco eir modas e manieras da proceder. Ün ulteriur scopo da la FUNdaziun Da Vaz es, da s-chaffir ün'attracziun implü in Val Müstair, dasper la Clostra Son Jon, chi'd es registrada i'l Patrimoni cultural mundial da l'UNESCO. «La Val Müstair, chi'd es cuntshainta per turists individuals, es predestinada per l'allogiamaint da glieud creativa da tuottas culurs» disch Jürg Da Vaz cun persvasiun,

Ün grond giavüschi da la FUNdaziun Da Vaz es la realisaziun dal sviamaint da Sta. Maria. Dürant ils mais da stà vegn il cumün vegl da 1200 ons, spüzantà e fracaschà dal trafic da transit. Davo duos decisius dal pövel dals ons 1997 e 2013,

s'intermetter pel sviamaint da Sta. Maria. l'1 mais december 2020 ha gnü lö a Cuaira üna sezzüda cul cusglier guvernativ, dr. Mario Cavigelli e seis collavuratur. Il cusglier guvernativ ha impromiss da sustgnair il proget, uschè cha quel vegn elavurà inavant e Sta. Maria pudarà bainbod gnir deliberà dal infarct dal trafic.

Perchè ha el cumprà immobiglias in Val Müstair?

L'on 1970 as rechattan Ursula e Jürg Davatz sün ün lung viadi intuorn il muond culla Viafier transibirica. Davo ün on tuornan els culla barcha, cul bus, cun l'auto ed eir a pè inavo in patria. Cun quai chi vaivan tschüf la gialdüm e l'amöba sün lur viadi, suna its a Scuol per as laschar curar. In tscherchond üna immobiglia illa regiun suna rivats cul Deux Chevaux eir in Val Müstair. Il spartavia Lü-Lüsai tunai-va chinai e svagliet ad els duos regordanzas da lur viadi intuorn il muond. Sün ün prà davö Lüsai fettan els marena. Da là davent observettan els üna chasa in ruina. Quella nu vaiva ne forza electrica, ne aua, ne tualetta, sainza chadafö, percenter vaivla fanestras ruottas, ün viout in muschna e grondas sfessas illa fatschada. Cun Oscar Perl barmör, chi d'èira a Sta. Maria a far cul fain, sun els

han Jürg Davatz, professor Jörg Conrad, la presidenta cumünala Gabriela Binkert Becchetti, dr. prof. Isabelle Häner, dr. Anja Binder da la chanzlia Bratschi SA Turich decis, da

gnüts svelto daperüna ed uschè han els cumprà lur prüma chasetta, i's pudess eir dir muschna, in Val Müstair.

La motivaziun dals Davatzs d'èira ed es amo adüna: Fa our dal passà quai cha poust, causa cha'l passà es il relasch per l'avegnir. Pro tuot quai ch'els han fabrichà in Val Müstair as trattaiva adüna da ruinas o renovaziuns, però mai da fabricats novs. Lapro tocca eir l'immobiglia da la FUNdaziun a Sta. Maria. I d'èira üna ruina, üna chasa veglia, segnada ed üsada dal gir dal temp. Las quatter immobiglias muossan la scrittüra persunala dals conjugals Davatz cun lur möd da fuormaziun dal spazi da viver particular ed innovativ. I's tratta d'üna architettura casuala, cun l'adöver da materials e substanzas da fabrica localas, realisada in stretta collavuraziun cun mansterans indigens. I's tratta da las dittas: Frars Huder, Lüsai, Hohenegger SA, Fuldera, Malerei Greiner AG, Sta. Maria, Foffa Conrad Holzbau AG, Valchava, Philipp

Ils strets collavuratur da Jürg Davatz, Werner Stocker, Foffa Conrad Holzbau e Klaus Steck, Malerei Greiner

Largiadèr SA, Valchava, Tschenett SA, Müstair, Tschenett Ofen Platten GmbH, Müstair, Metallbau Tschenett SA, Müstair, Foffa & Conrad SA, Müstair, Caratsch SA, Müstair.

La revitalisaziun da la Val sün s-chalin cultural

Las quatter chasas, chi sun gnüdas restauradas cun gronda premura dad Ursula e Jürg Davatz, staran a disposiziun a la FUNdaziun Da Vaz. Quellas pon in avegnir gnir dovradas sco residenza pels artists e pon eir gnir fittadas da persunas singulas e famiglias. Sta. Maria in Val Müstair, il lö quiet (cur cha'l trafic nu turmainta) spordscha eir pel bainstar personal ün bun lö da reflexiun e da

contemplaziun. Uschè ün lö da retratta per pudair redüer il stress e la prescha dal minchadi, ha hozindi üna gronda importanza. Il redüer il stress pro'ls participants i'l ventur museum da la FUNdaziun, dess succeder cun elavurar novs models da pensar e strategias per schoglier conflicts. Quai dess gnir fat cun manar tras seminars, referats e lavuratori. La Val Müstair es ün lö ideal per famiglias, per poets, filosofs, inventaders e per persunas chi voulan lavurar davent da chasa. «Perquai es la colliaziun digitala 5G ün bsögn ed üna necessità indispensabla per üna revitalisaziun da la Val», disch Jürg Davatz. «Grazcha a quella colliaziun esa pussibel d'augmentar las plazzas da lavur in Val Müstair», conclüda Jürg Davatz cun persvasiun.

Ils conjugals Davatz sun persvas, cha grazcha a la revitalisaziun da la Val Müstair sùls secturs culturals ed artistics, po quai avair novs impuls per ün svilup economic pella hotellaria, pellas butisas da specialitats, pel turissem, ma eir sül chomp da las immobiglias. Sün mia dumonda, cura chi ha lö l'avertüra dal museum da la FUNdaziun a Sta. Maria, respuonda Jürg Davatz: «La fabrica düra fingià daspö l'on 2014 e quella dürarà amo ün pèr onets. Jau nu n'ha ingüna

prescha e nu sun suot squitsch. I gnarà amo ün mumaint tscherchà, savurà e sgrattà, fin cha l'ouvra sarà finida», conclüda l'artist cun tschera riantada.

A.L.

Fotografias: Arno Lamprecht

Ulteriuras infuormaziuns as chatta suot: www.stamariare.ch e www.davaz.com